

jana juráňová

žila som s

Hviezdoslavom

ASPEKT

ASPEKT
knižná edícia

Jana Juráňová sa narodila v roku 1957, v roku 1980 ukončila štúdium na FFUK (ruština – angličtina). Je jednou zo zakladateľiek ASPEKTU, v ktorom pôsobí dodnes. Je autorkou divadelných hier *Salome* (1989), *Misky strieborné, nádoby výborné* (1997, knižne 2005). Napísala niekoľko kníh pre deti (*Iba baba* 1999, *Bublíny* 2003, *Babeta ide do sveta* 2003, *Ježibaby z Novej Baby* 2006) a je autorkou prozaických kníh pre dospelých: *Zverinec* (1904), *Siete* (1996), *Utrpenie starého kocúra* (2000); román *Orodovnice* (2006) sa dostal do finále Ceny Anasoft Litera a autorka zaň získala Cenu Bibliotéky. Viaceré jej poviedky vyšli v angličtine, nemčine, poľštine, češtine; román *Utrpenie starého kocúra. Mor(t)alitka* bol preložený do maďarčiny a próza *Do siete odetá* z knihy *Siete* vyšla v nemeckom preklade. Píše pre rozhlas, prekladá z angličtiny a venuje sa aj publicistike.

Román *Žila som s Hviezdoslavom* vychádza v druhom vydaní, v roku 2009 bol vo finále Ceny Anasoft Litera.

j a n a j u r á ň o v á

**žila som s
Hviezdoslavom**

ASPEKT

Jana Juráňová
Žila som s Hviezdoslavom

Vydalo Zaujmové združenie žien ASPEKT
roku 2010 ako svoju 101. publikáciu.
www.aspekt.sk

Realizované s finančnou podporou
Ministerstva kultúry Slovenskej republiky.

MINISTERSTVO KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

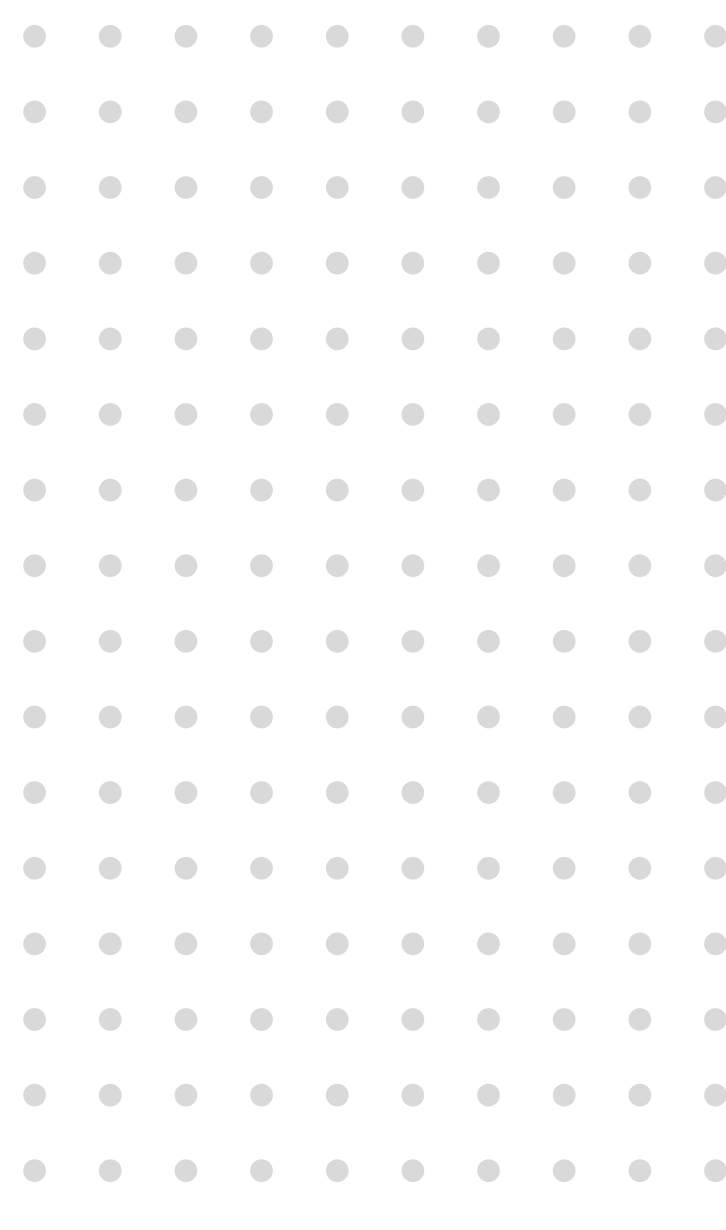
Dielo vzniklo v rámci štipendia
Literárneho informačného centra.

- V knihe sú použité citáty z týchto diel
- William Shakespeare: Skrotenie čertice. Bratislava 1964 (preklad Stanislav Blaho).
 - Korešpondencia: Pavol Országh Hviezdoslav - Ilona Országhová. Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice.
 - Vajanský zblízka. Výber z listov. Zostavil Pavol Petrus. Bratislava 1987.

Copyright © Jana Juráňová 2008
Cover design © Layout JS. 2008

Elektronické formáty Dagmar Wankowska,
LiamART

Druhé vydanie
ISBN 978-80-8151-058-8 (pdf)

List

Ilona stojí pri okne. Je jeseň, lesy sú bláznivo farebné. Z kopcov sa leje červená, žltá, oranžová a kde-tu aj zelená. Všetko je také pestré, len Ilonine vlasy, kedysi tmavohnedé, sú šedivé. V ruke drží malú zelenú plechovú krhličku a polieva kvety. Niekoľko kvetináčov má poukladaných na okenici zvnútra, aby mohla vetrať. V lete visia z okien muškáty – krásne, červené. No tie sú teraz schované na chodbe, dobre opatrené v chládku, aby do jari nevyháňali nové lístky a nevyčerpali sa. Ilona o ne dbá, opatruje ich, aby mohli na jar znovu ožiť a v lete vykvitnúť. Budú zasa jej pýchou, tak ako po mnohé roky.

Muškáty jej zostali z mladších, šťastnejších rokov. Vtedy mávala na verande aj exotické rastliny – oleander a palmu. A v záhrade ruže. Veľa ruží. Vždy bolo u nich všade veľa kvetov, aby jej muž mohol spočinúť svojím okom básnika na ich kráse. Kde sú tie časy? Zostali len muškáty. Stará sa o ne ako o deti. Lebo sú to živé bytosti, potrebujú opateru, potrebujú jej jemnú, láskavú ruku.

Teraz však nepolieva milované muškáty, ale izbové rastliny na okne. Aj tie potrebujú svetlo, trochu vlahy a z času na čas obštipkať suché lístky. Nesmie ich preliať a nesmie ich zabudnúť poliať. Ilona celý život vedela, čo, ako a kedy treba, a ani teraz na to nezabúda. Odmenou jej je, že plynutie času je predsa len vyplnené nejakou činnosťou.

Kvety vždy polieva opatrne a starostlivo, dáva si pritom pozor, aby voda nestekala, kam nemá. Za tie roky to už má nacvičené, je to rutina. No aj rutine treba pomáhať, treba ju udržiavať v dobrom stave. Lebo rutina pomáha žiť, pomáha prekonávať neprekonateľné. Je ako pokožka: pot, slzy, odreniny, krv, a potom sa všetko zahojí. Ochranný obal, aj keď nie celkom nepriepustný. Červená niť Iloninho osudu. Nesmie sa pretrhnúť ani vytratiť.

Nacvičeným pohybom skontroluje krhličku a kvetináče. Prihľadí si vlasy. Odjakživa boli neposlušné. Keď si niekedy nedá pozor, vyzerá neupravené, ba až neporiadne. A preto si ich z času na čas uhládza. Terajšie šedivé sú ešte neposlušnejšie, než boli za mladi tmavohnedé. Trsy šedín jej lemujú hlavu, musí si

ich prihládzať častejšie. Keď tak trčali za mladi, bolo to veselé. Muž jej občas povedal „ty moje rešeto“. Nespratné vlasy plné energie mávala často rozstrapatené, lemovali jej úzku tvár ako neskrotné vejáriky. A teraz – prenikavé oči, výrazné zošpúlené ústa, strapaté šedivé vlasy ako vyhasnutá svätožiara – to je Ilona. Staré rešeto. No už ju tak nikto nenazve.

Za mladi mávala občas taký nástojčivý až rozčúlený výraz. Ktosi ju na to raz v dobrom upozornil. Ľudia vedia všeličo povedať v dobrom. Začala si dávať pozor. Zaujatá nejakou činnosťou, pohltená myšlienkou, zastavila sa hocikedy a pozrela sa do zrkadla. Keď zbadala na svojej tvári ten výraz, hneď sa spamätala. Veď komu sa môže takto páčiť? Pohľad plný rozčúlenia aj tak ešte občas prenikol až celkom na povrch, no už to bolo len podrieknutie. Mimika a reč tela boli zvládnuté, nič nehrozilo. Mala samu seba pod kontrolou. Oči sú vraj zrkadlom duše, to ju učili od malička. Ilonin pohľad je dávno zameraný dovnútra. Jej oči sa naučili byť krotké, akoby si pýtali dovolenie. Nie vždy zrkadlia dušu. A prečo by aj mali? Načo a pre koho?

Jej telo sa načahuje za lístkami rastlín. Je tu, ešte stále je tu. Sama, bez neho. Vyšmykol sa jej. Tak ako vždy. Do pracovne, na prechádzku, do kúpeľov. A napokon na cintorín.

Vykláňa sa z okna, vetrá izbu. Je príjemne chladno, svieži vzduch jej omýva tvár. Opatrne vyzrie na ulicu, nikde nikto. V rukách drží vankúš, poobzerá sa a potom vankúš ponatriasa, aby sa prevetral a nabral do seba niečo z toho čerstvého jesenného vzduchu. Jej pohyby sú pokojné, nič nenasvedčuje tomu, že by tento deň mal dopadnúť inak ako doteraz mnohé iné dni. Lebo odkedy je vdovou, jej dni sú ešte jednotvárnejšie. No už si zvykla. Dnes bude nádherne. Lístie v okolitých lesoch čoskoro opáchne. Októbrové hry farieb sa pominú a jeseň sa posunie k striedmosti, pozhadzuje všetko zbytočné, aby mohla na jar prísť nová bujarosť zelene. Ktovie, či sa jej to ešte bude týkať.

Ilona ešte raz pootvorí okno a vykloní sa, aby jej čerstvý vzduch osviežil čelo. Okná jedálne smerujú na námestie. Mesto ešte drieme, akoby sa bálo odplasiť dávnu, zašlú spomienku. Krížom cez námestie kráča poštár, ako vždy o takomto čase. Je mladý, poštu

roznáša len odnedávna. Pamätá si ho ako malého chlapca. Nie je to jeden z tých, čo ako deti číhali na briežku na jej muža, keď sa každé popoludnie zadumane vracal z prechádzky? Niekedy sa pri nich pristavil, občas im aj rozdal cukríky, inokedy si ich ani nevšimol. Podľa toho, akú mal náladu.

Cudzia mladosť je taká krátka v porovnaní s tou jej, dávno zašlou. Koľké detstvá a mladosti sa vmestia do jedného dospelého života. Niektorí ľudia sa rokmi zmenia na nepoznanie. Ona sa nezmenila, len sa zahalila do sivého závoja staroby. Jej črty tváre sa nerozmazali v lalokoch tuku a v záhyboch ovisnutej kože. Zato farby sa kamsi nenávratne podeli. Keď sa zadíva do zrkadla, preblesne jej myslou, že tú sivú pavučinu možno ešte niekedy zo seba zhodí. Tvár sa jej poskladala do jemných vrások. Výrazné a našpúlené pery má pevne stisnuté. Už nie je svieža a plná života. Ktorá z jej doterajších podôb je tá pravá? Pričasto musí odháňať plazivé myšlienky, čo jej rozkladajú vnútro.

Ilona sa poštárovi lepšie prizrie, nepozná ho. Od istého času si prestala pamätať mená detí v mestečku, už nerozpoznáva, ktoré je

z ktorej rodiny a ktoré sa na koho podobá. Všetky jej splývajú do masy cudzích, neznámych tvári. Dôverne pozná už len starecké tváre zmenené vráskami. Hľadá v nich črty, ktoré poznala za mladi, a čuduje sa, aká je staroba zlomyseľná. Keď ju niekto z mladších pozdraví, odzdraví, no nepátra márne v pamäti. Aj teraz sa to chystá urobiť, lebo poštár zdvihne hlavu k jej oknu a Ilona chce nezáväzne kývnuť a skryť sa do prítomia izby. Poštár si posunie čiapku na pozdrav, usmeje sa a hlasno povie:

„Dobrý deň prajem. Mám pre vás list.“

Ilone sa rozbúcha srdce.

„Zídete dolu, teta Ilonka?“

Trochu v nej hegne. Ktorý je to, že ju takto oslovuje?

„Áno, áno, pravdaže,“ odpovedá ochotne. Ved' sa unúval, doniesol jej list, čo v ňom len môže byť? Narýchlo si uhladí vlasy a zhodí domácu zásteru. Opatrne schádza po schodoch, musí si dať pozor, aby sa nepotkla, ale čo ak je ten poštár už netrpezlivý? Ktovie, koľko listov musí ešte poroznášať, a ona ho zdržuje. Ale keby spadla, to by bolo... opatrne sa pridržá steny, už len pár schodov. Otvorí

bránu. Ostré jesenné slnko jej prenikne pod viečka, privrie oči, no už ju oslepilo. Zacláňa si čelo rukou. Áno, presne tak to robia staré ženy. Za mladi sa vedela pozrieť aj slnku do očí, alebo aspoň šikovne uhnúť pohľadom. Teraz ju všetko mätie. A stále si to všetko uvedomuje, všetko, všetko.

„Dobrý deň, teta. Ale je dnes krásne, čo? Slniečko je ostré, ale ešte hreje. No, tu je ten list. Rekomando z Prahy. Sem vás poprosím jeden podpis. Pridržím vám to. Nech sa vám páči. Dúfajme, že niečo dobré.“

Odišiel, ešte jej zakýval na pozdrav.

„Ďakujem. Zbohom,“ povedala, ale neskoro. Možno ju už ani nepočul. Aj tak sa ponáhľal. Teraz sa asi v duchu čuduje, že je nevychovaná, alebo popletená, nevie sa ani poďakovať a pozdraviť.

Stojí vo dverách a v ruke stíska list. Je chladno, rýchlo vojde dovnútra. Pamätá si všetkých poštárov, odkedy sa vydala. Vždy ju oslovovali úctivo a priezviskom. Keď prišli, prebrala zásielku, najčastejšie pre svojho muža, poďakovala sa, prehodila slovko, dve. Dnes je z nej teta Ilonka. Poštár ju poznal. Poštári poznajú ľudí, na tom nie je nič čud-

né. Pomaly kráča hore schodmi, musí si dávať pozor. Zle vidí, mohla by sa potknúť, opiera sa rukou o stenu. Vyjde do izby a opatrne si sadne s listom v ruke. Na obálke je jej meno a adresa. Celkom v rohu akási úradná pečiatka. Hádam jej len nezrušia penziu, ktorú jej dali po mužovi? Koľko sa chudák na staré kolená natrápil myšlienkami, z čoho bude ona žiť po jeho smrti. Obaja boli uzrozumení, že ho prežije. Veď ho musela doopatrovať a pochovať. Čo by tu on bez nej robil? Ona sa už do tej smrti nejako pretlačie. Starala sa o neho za života, aj po smrti sa postará. Celý život od dospelosti až do staroby sa o neho starala. Už toho nestihne veľa odjesť, hádam jej tú penziu nevezmú. Hnevá sa na svoje ruky, že sa tak veľmi trasú:

Velevážená pani Ilono Országhová-Hviezdoslavová, Dolný Kubín.

To som ja, pomyslí si. Kedysi jej hovorili Helena alebo Elena, no on ju volal len Ilonka. A keď sa zaňho vydala, vystavila sa celému svetu na obdiv pod jeho menom. Aká len bola pyšná! Pani Ilona Országhová, manželka... Netrvalo dlho a on ju odbehol do hviezdnych diaľav, bol čoraz menej Orszá-

ghom a čoraz viac Hviezdoslavom. No ľudia to chápali a začali ju oslovovať pani Hviezdoslavová. Nielen on má dve mená, aj ona ich má. Patrí predsa viac k básnikovi než k advokátovi. A keď ju v tom liste takto slávne titulujú, hádam to nebude zlá správa.

Drahá Paní Ilono, prijmete, prosím, naše pozvání na slavnost odhalení busty Vašeho manžele, kteráž bude umístněna v Pantheonu Národního mu-sea. Slavnost tato sa bude konat ve výroční den jeho narození dne 2. února 1930 v Praze...

S uctivým pozdravem...

Keby sa toho dožil jej muž, ako by sa tešil – že na neho nezabudli, že si ho takto chcú uctiť. Ako rád by pri tom bol! Škoda, že bustu môže mať človek až po smrti. Bude sa tá busta na neho podobat? Vždy sa tak pekne upravil. Pohľad zameraný do diaľav, mašlička pod krkom. Ktovie, či aj jeho busta bude mať mašličku, ktorou skrýval chorobu hrdla. Busta už bude celkom bez chorôb. Bude z bronzu, alebo z kameňa? Aký bude mať výraz tváre? Podľa čoho ju urobia? Podľa fotografie? Podľa posmrtnej masky? Jeho tvár odliata po smrti do sadry bola taká smutná, bez ducha,

opuchnutá, už sa na seba nepodobal. Ale ved' oni už vedia, ako to majú urobiť. A oči? Ako sa bude na ňu dívať z toho kameňa či bronzu? Alebo sa bude jeho pohľad upierať len tak do diaľav, ponad ňu?

Konečne by raz a navždy uveril, že je slávny. Za živa si nikdy nebol istý, či si ho ľudia dosť vážia a či ho aj naozaj čítajú. A aj keď ho všetci utešovali, skutočne odpovedať na túto otázku nevedel nikto, lebo ved' – čo je to dosť a čo je to naozaj.

Ilona si sadne k stolu, roztvorí list tak, aby naň dobre videla, znovu si ho celý prečíta, potom ešte raz a ešte dva razy. Sedí bez pohnutia, myšlienky jej kamsi odleteli. Celý život sa učila strážiť si ich a v tejto chvíli za nimi nestačí. Možno práve klopú na nebeskú bránu, aby jej starinkému oznámili tú radosnú novinu.

Bustu budú v Prahe odhaľovať až vo februári. Píšu jej v predstihu, potrebujú sa dobre pripraviť. Musí im odpísať čo najskôr, nebude predsa robiť problémy. No najprv zájde za švagrinou. Aká škoda, že sa brat toho nedožil. Ako rád by išiel s ňou. Ved' čo už ona sama, stará žena. Po sedemdesiatke to s ňou

ide dolu vodou. Ale môže tam nejst? Nieкто z rodiny sa hádam dá nahovoriť. A myšlienky len letia. Nestačí za nimi.

Do Prahy chodieval bez nej. Len keď už nevládal a bolo sa treba o neho postarať, išla aj ona s ním. Boli to slávne návštevy. On bol slávny a ona sa skvela v jeho sláve. Nestávalo sa to až tak často, najprv musel vážnejšie ochorieť. No aj tak – bolo to krásne. Víťanie pri vlaku, kvety, oslavy. Posledný raz ho už sprevádzala do sanatória. Aj keď tam pobudol, už sa nevylicil. Aj sám už vtedy cítil, že sa blíži koniec. Premýšľal, či by ho nemohli pochovať na Vyšehrade. Ilona sa zhrozila myšlienky na hrob, no ešte viac sa zhrozila toho, ako a kedy sa ona za ním vyberie do takej diaľky. Potom aj sám ten nápad zavrhol a viac to už nespomínal. Bol priskromný. Vtedy sa naposledy rozlúčil s Prahou. A teraz tam pôjde ona, no už bez neho, za ním, aj nie za ním. Aké zvláštne sú cesty osudu. Nejakو sa tam len dostane, hoci aj v zime a pľušti. Veď on tam bol naposledy už chorý. Ale milé od nich, že si na ňu spomenuli. Určite sa tam vyberie. Sľúbi im to, nech s ňou počítajú.

Dni sa jej vyplnili premýšľaním. Život plynul ako doposiaľ, mechanicky, presne podľa odbíjania hodín. A hoci Ilonin život po smrti muža stratil náplň, nestratil význam. Odkedy sa pominul telesne, starala sa o jeho dielo, o to, čo po ňom zostalo. A bolo sa o čo starať. No a teraz mala ešte jednu úlohu – vyprevadiť do sveta jeho bustu. Toto ešte vykoná a potom... Mužova sláva si bude žiť vlastným životom, tak ako jeho básnické skladby, články o ňom, a teraz ešte aj tá jeho busta.

Hneď v ten deň zašla na cintorín a všetko mu to vyrozprávala. Ako dobre, že jej ho pochovali tu, v Dolnom Kubíne, a nie kdesi v horách, ako pôvodne chceli. Architekt Jurkovič hneď po jeho smrti vybral miesto pre mohylu. Vraj tam, kde básnik rád chodieval na prechádzku. Lenže ona by sa tam za ním nedostala. Ani nikto z rodiny, alebo len zriedkakedy. Iste, mal rád samotu, ale nie vždy. Veď aj teraz – ako by mu to povedala? Bol by tam opustený.

Pantheón

Deň plynie za dňom. Ilona polieva kvety, vyprašuje raz obrúsok, inokedy prachovku. Pokrája cibuľu do polievky, ktorú sama zje, a musí si dávať pozor, aby jej neuvarila priveľa. Popoludní si trošku pospí a potom napriek boľavej nohe pozhŕňa lístie v záhrade, aspoň toľko, koľko ešte vládze. Čuduje sa, čo všetko jej za deň zide na um.

Keď mu rok po smrti odhaľovali pamätnú tabuľu v Prešove, jej smútok bol ešte veľmi čerstvý. Ale tá slávnosť bola taká krásna! Mramorová tabuľa s reliéfom jeho obličaja a s nápisom *Na pamäť študijných liet básnika Pavla Országha Hviezdoslava*. Keď on tam študoval, ona bola ešte len taká osem, deväťročná žabka. Možno ani nevedela, že na svete existuje nejaký Paľko Országh. Keby jej to niekto bol povedal! Vtedy v Prešove bola nedeľa, nádher-
ný deň, slnko svietilo, všetko kvitlo. Mala takmer o desať rokov menej než dnes. Konal sa tam promenádny koncert, muzikanti prekrásne hrali a potom cez Prešov prešli ozdobné alegorické vozy. Jeden z nich znázorňoval

Hviezdoslava. Aké ohromné zástupy boli vtedy na tej manifestácii v Prešove. Vraj sa počet ľudí odhadoval až na desaťtisíc. Také voľačo.

Aj vtedy jej podchvíľou vhušlo do mysle, že mu to bude musieť celé opísať, a vzápätí ju pichlo pri srdci. Stála na prvom kvetinovom voze. Ľudia jej mávali z chodníkov – bola pre nich pani Hviezdoslavová. Započula aj také lichôtky, vraj, aká milá osôbka je to, aká je pekná, pravá dáma, ani sme nevedeli, že má takú milú žienku.

Kým muž žil, držala sa pravidla, že žena má radšej stáť v úzadí, lebo nepatrí sa jej drať dopredu. Keď ju potom vyzvú, je to o to väčšia česť. Aj keď, veľmi ju tešilo byť s ním v Prahe, v Martine na slávnostiach, všade tam, kde bol slávny a kde všetci uznávali, že jeho sláva je aj jej zásluhou.

Vlastné deti nemali, a tak ho po smrti zastupovala ona. Vlastné deti. Čakala na ne, neprišli. Čakala veľmi dlho. Čakali spolu, aj oddelene. Roky plynuli a deti neprichádzali. Len cudzie, niektoré blízke, iné vzdialenejšie, aj neznáme, celkom ľahostajné. Prichádzali deti v rodine, rástli, dorastali, dospievali. Ich